

І.В. Музика – ст. науковий співробітник відділу історико-правових досліджень Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВИХ І КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН У ПРАЦЯХ УКРАЇНСЬКИХ СОЦІОЛОГІВ ПРАВА

Проблеми правового регулювання фінансових та кредитних відносин знайшли своє відображення у працях українських соціологів права кінця ХІХ – початку ХХ століття.

Зокрема, видатний український соціолог права С.С. Дністрянський основним джерелом фінансового права вважав конституцію. Так, у □ 56 його проекту конституції Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) зазначалося, що до виключного відання Народної Палати (вищого і єдиного законодавчого органу ЗУНР) належить прийняття таких законів: законодавство про систему фінансових відносин та митну справу, а також про державну фінансову систему і систему оподаткування, включаючи права щодо виконання державного кошторису, випуску державних позик, конвертації державного боргу; відчуження, зміни форми власності та обтяження зобов'язаннями державного нерухомого майна; контролю завершення розрахунків та результатів і методів ведення фінансових справ; здійснення парламентського контролю за використанням кредитів адміністративними органами регулюється окремим основним законом [1, с. 227].

У □ 89 цього ж проекту до кола повноважень окружних заступництв (органів самоврядування) автор відносить регулювання та контроль тих питань, які вимагають єдиної організації у межах округу, але не визначені загальнодержавними законами. Зокрема це: фінансова система округу, затвердження щорічного бюджету округу, володіння і розпорядження майном округу, стягнення місцевих податків та зборів під особливим контролем Народної Палати для задоволення потреб округу [1, с. 238-239].

Відповідно до □ 108 проекту конституції С.С. Дністрянський передбачає утворення, з метою здійснення контролю і зміцнення виконавчої дисципліни, у складі Державної Ради (вищого органу виконавчої влади) департаменту фінансів.

Теоретичні проблеми правового регулювання фінансових і кредитних відносин розроблялися С.С. Дністрянським також у його фундаментальній праці “Австрійське право облігаційне”. Зокрема, у □ 13 “Гроші”, автор зазначає, що гроші виконують у економічному і правовому обороті дві головні задачі: вони є загальним засобом обміну і загальною мірою вартості. “Такі гроші, що їх держава у своїм обсягу признає загальним средством обміну, називаємо валютою. Валюта мусить в дотичній державі мати примусовий курс, та кожний мусить її при заплатах приймати і сплачувати нею свої грошові зобов'язання” [2, с. 412]. Але з поширенням кредитних відносин з'являються сурогати грошей, які не мають внутрішньої вартості:

т.зв. кредитні гроші (якщо їх приймає держава), кредитні папери, т.зв. “здайна монета”, металеві гроші, внутрішня вартість яких нижча від номінальної, тобто тієї вартості, яку визнає держава у грошовому обороті. Тому вона не є валютою, а лише сурогатом грошей [2, с. 412-413].

Досліджуючи проблеми регулювання кредитних відносин, учений відзначав, що римське право розуміло вину як невиконання зобов'язань, передбачених правом. Водночас, зауважує С.С. Дністрянський, в римському праві вина боржника визнавалася тільки з врахуванням суб'єктивних підстав. Відповідальність боржника ґрунтувалася на принципі провини (є вина – є відповідальність, немає вини – немає відповідальності). Таке положення не відповідало наявним суспільним відносинам суспільства. Відповідно до норм австрійського облігаційного права, відзначає дослідник, вина не може обмежуватись виключно лише провинною боржника. Крім провини, яку визнавало римське право, необхідно було враховувати інші причини відповідальності, з врахуванням не тільки суб'єктивних, а й об'єктивних обставин [1, с. 146-147].

Виходячи з соціологічного підходу до розуміння права, С.С. Дністрянський по-новому трактує правові відносини боржника і кредитора, більш широко трактуючи поняття зобов'язання, яке має на меті задовольнити вимоги кредитора, дії якого, у свою чергу, є засобом такого задоволення.

Кожне зобов'язання, на думку вченого, має дві сторони: зовнішню і внутрішню. Функція зовнішньої сторони полягає у обов'язку боржника вчинити певні дії. А внутрішня вказує на ціль зобов'язання. Саме цим сторонам науковець надавав особливого значення у з'ясуванні питань відповідальності. У різних народів і в різний період в основі зобов'язального права домінували зовнішня чи внутрішня сторона. В цьому, на думку ученого, якраз і полягала головна різниця між римським правом і новітньою системою австрійського облігаційного права.

Значну увагу теоретичним проблемам правового регулювання фінансових і кредитних відносин приділяв інший вітчизняний соціолог права – С.В. Пахман. Зокрема, у своїй фундаментальній двотомній праці “История кодификации гражданского права” (Спб., 1879), учений торкається деяких проблем становлення окремих інститутів фінансового права, а також питань контролю держави над фінансовою діяльністю кредитних і акціонерних товариств та торгівельних закладів.

Література

1. Восьний, В. І. Державно-правові погляди академіка С. С. Дністрянського [Текст] : дисертація... кад. юрид. наук: 12.00.01 / Володимир Іванович Восьний. – Київ, 1999. – 252 с.
2. Дністрянський, С. С. Австрійське право облігаційне [Текст] / С. С. Дністрянський // Антологія української юридичної думки : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. – К. : Юридична книга, 2002. – Т. 6. : Цивільне право. – 2003. – С. 404–417.